

CUMHURİYETİN 100 YILI: 12 EYLÜL KARŞI-DEVİRİMİNDEN AKP DÖNEMİ ÇÜRÜMESİNE

Sungur SAVRAN*

Öz: 100 yılını doldurmuş olan cumhuriyet konusunda solda yapılan değerlendirmelerde bu cumhuriyetin sınıf karakteri neredeyse hiç konuşulmamaktadır. Her şeyden önce, bu siyasi oluşumun kurulduğu dönemde kısmi bir ilerlilik taşısa da, o günden bugüne kadar daima bir burjuva cumhuriyeti olarak var olduğunun saptanması gerekir. Yani burada yasa önünde eşitlik, sosyo-ekonomik alanda devasa eşitsizlikler üretilir ve gizler. Elbette bu cumhuriyet 100 yıl boyunca hep aynı kalmamıştır. Yazı, cumhuriyet rejimi altında önce kapitalizmin sosyo-ekonomik ve hukuki yapılarının nasıl kurulduğunu, sonunda fabrika ve kent temelli, burjuvazi ile proletaryanın baş aktörler olarak karşı karşıya geldiği klasik anlamda kapitalist bir toplumun nasıl yerleştiğini ve 1960-1980 arasında yaşanan büyük sınıf mücadeleleri yükselişle ülkenin nasıl bir yol ağına geldiğini ele almaktadır. İşçi sınıfının önderliğini yaptığı bir büyük halk hareketinin bastırılmasını hedef alan 12 Eylül'ün yarattığı karşı-devrim ise cumhuriyetin bugünkü çözülme ve çürüme sürecinin önünü sonuna kadar açmıştır. Bugünün, yasaların üzerine çıkmış bir istibdadın koyulaştığı, bütün kurumların çivisinin çıkmış olduğu, laikliğin ayaklar altına alındığı, devletin Batı Asya, Afrika ve Orta Asya'da sermayenin çıkarları uğruna yayılma politikası izlediği Türkiye tablosu, bu karşı-devrimin dinamiklerinin ürünüdür. Türkiye'deki bu çürüme, dünya çapında kapitalist üretim tarzının insanlığa sunabileceği olanakları tüketmiş olmasından dolayı içine girdiği faşizm ve dünya savaşı yönelişiyle önemli ölçüde bire bir titreşim içinde olduğundan dolayı daha da derinleşmektedir. Dünya da Türkiye de büyük bir hesaplaşmanın eşiğine gelmiştir. Kapitalizm altında insanlığın geleceğinin karanlığına karşı sömürülen sınıfların ve ezilenlerin mücadelesi esas umut kaynağı olacaktır. **Anahtar sözcükler:** Türkiye Cumhuriyeti, burjuva cumhuriyeti, sınıf mücadeleleri, karşı devrim, kapitalist çürüme

The Centenary of the Republic: From the Counter-Revolution of 1980 to the Present-Day Putrefaction

Abstract: In discussing the nature of the Republic of Turkey on its centenary, the left never even mentions the class character of this republic. Despite its partially progressive nature at its foundation, this regime was and has remained to this day a bourgeois republic. Equality before the law under this regime both generates and conceals huge socio-economic inequalities. This article explains how, under the republic, the socio-economic and legal structures of capitalism were constructed, how, as a result, a classically capitalist society came into being based on the factory and urbanisation, in which the bourgeoisie and the proletariat confronted each other as the main protagonists, and how the country came to a crossroads as a result of the earth-shaking class struggles of the 1960-1980 period. The counter-revolution staged by the military dictatorship of 1980 aiming to extirpate the popular movement led by the working class has paved the way to the process of dissolution and putrefaction of everything republican nowadays. Today's picture of a Turkey in which a despotism has raised itself above the law, secularism is daily being trampled upon, the state pursues a policy of expansion to the benefit of the interests of the capitalist class is completely a product of that counter-revolution. This tendency to putrefaction is reinforced by the orientation towards fascism and a new world war dominant in the world outside. The world, as well as Turkey, are at the threshold of a momentous settling of accounts. **Key words:** Republic of Turkey, bourgeois republic, class struggles, counter revolution, capitalist putrefaction

Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı, cumhuriyetin kendisinin veya ana özelliklerinin (laiklik, üniter devlet, eğitim birliği vb.) fırtınalı bir dizi tartışma konusu olduğu bir döneme rast geldi. Solun bir bütün olarak alındığında bu tartışmalarda bağımsız bir tutumu olduğunu söylemek güç. Solun cumhuriyete ilişkin değerlendirmesini hâkim sınıfların, iktidarın ve burjuva muhalefetinin değişik kanatlarında yerleşik kalıplardan ayırmak kolay değil. Bu yazıda önce bu konuda kısa bir tablo çizmenin doğru olacağını

düşünüyoruz. Ardından Marksist bir metodoloji ile yaklaşıldığında Türkiye'de 100 yıldır var olan türden bir cumhuriyete nasıl bakmak gerektiği konusunda kanımızı ortaya koyacağız. Bunun peşi sıra cumhuriyet tarihinin nasıl bir diyalektik içinde gelişmiş olduğunu ele alacak, yazıyı bugün ulaştığımız noktada cumhuriyeti ve daha genel olarak Türkiye'yi nasıl bir sürecin beklediği konusunda bazı olasılıkları tartışarak bitireceğiz.

*Emekli Dr. Öğretim Üyesi (ORCID No. 0009-0003-1639-3814)

1. Cumhuriyeti Nasıl Değerlendirmeli?

1.1. Solda cumhuriyet imgeleri

Türkiye solunda cumhuriyetin değerlendirilmesi söz konusu olduğunda iki ana eğilimden söz edilebilir. Biri, cumhuriyetin kuruluşu ile iç içe girmiş, bir kısmı o kuruluşun neredeyse ayrılmaz bir parçası olan bir dizi kanlı ve zalim özellikler taşıyan tarihsel gelişmeyi görmezlikten gelerek cumhuriyeti tek yanlı biçimde yüceltmeye dayanır. Bunu da Marksist bir gözle değil burjuva aydınlanmasının düşünsel çerçevesi içinden bakarak yapar. Böylece cumhuriyetin Kemalist sözcüleriyle Marksist bir bakışın arasındaki zorunlu farkları neredeyse görünmez kılar.

Öteki ise bu coğrafyada 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanmış iki sarsıntılı burjuva devriminin ve bunlardan ikincisinin zaferiyle kurulmuş olan cumhuriyetin tarihî öneminin bütünüyle yadsınmasına dayanır. O dönemde ve sonra günümüze kadar yaşanan gelişmeyi aynı toprakları paylaşan halklar arasındaki kanlı savaşlara ve Türk ulusunun diğerlerini zalim ve kanlı yöntemlerle bastırmasına indirger.

İlki burjuva devrimlerinin ve cumhuriyetin bu topraklarda yarattığı görece bir tarihsel ilerlemeyi mutlaklaştırır. İkincisi tarihi uzun bir soykırım, katliam, etnik arındırma silsilesi olarak sunmakla kendini, Türkiye toplumunda (ve Osmanlı'dan arta kalan coğrafyanın tamamında) üretim tarzında ve dolayısıyla sınıf oluşumunda, sınıf mücadelelerinde, sosyal, kültürel ve ideolojik alanlarda ortaya çıkan değişimleri tarihsel gelişmenin bir ürünü olarak inceleme olanağından mahrum eder.

1.2. Bugünkü cumhuriyete nasıl yaklaşmalı?

Yazının daha başından bir noktayı berraklığa kavuşturmamız yararlı olacaktır. 1923'te kurulan cumhuriyet elbette padişah ile onun "tebaa"sı arasındaki iktidar ilişkisini kırarak yerine herkesin birer yurttaş olarak kamu hayatına katılma potansiyelini yaratan bir yeni düzen olarak tarihî bir ilerlemedir. Ama bunu ve cumhuriyetin getirdiği başka ilerlemeleri ardı ardına sayıp sonra bu cumhuriyetin **sınıf karakteri** konusunda susmak, gerçeğin tamamını halktan ve gençlikten saklamakla özdeştir. Biz hemen cevap verelim: Türkiye topraklarında yüzüncü yılını dolduran cumhuriyet bir sınıf cumhuriyetidir, bir **burjuva cumhuriyeti**dir.

Burjuva cumhuriyetinin ayırt edici özelliği, biçimsel-hukuki eşitliğin gerçek hayatta devasa bir sos-

yo-ekonomik eşitsizlikle iç içe geçmesidir. Hukuki eşitsizliğin ardında derin bir sınıf eşitsizliği sürekli olarak tam da bu hukuki eşitsizliğe yaslanarak yeniden üretilir.

Şayet Marksistler proletaryaya ve geniş halk kitlelerine 100 yıllık burjuva cumhuriyetini hem temsil ettiği tarihî ilerleme bakımından hem de emekçi halka düşman yanlarıyla bir arada, yani gerçeğe sadık olarak anlatmak istiyorlarsa, ikincil faktörlerden önce bunu anlatmalıdırlar. Aksi burjuva cumhuriyetini fetişleştirmek olur. Konuşulacak meseleler bundan ibarettir demiyoruz. İşin özü budur diyoruz. Diğer büyük sorunlar, başta Kürt halkı olmak üzere ezilen ulusların, başta Aleviler olmak üzere inançları dolayısıyla ezilmekte olan toplumsal grupların ve cumhuriyetin ilk döneminde tanınan önemli bazı haklara rağmen 100 yıl sonra hâlâ ezilmekte olan kadınların yaşadıkları, bu ana yapısal soruna ilaveten Türkiye özgülünde süreklilik kazanmış büyük sorunlardır. İlerlemeyi bütün bunları örterek tek başına yüceltmek, tabloyu tek yanlı olarak çizmektir. Marksist bir perspektif Kemalist bir tarih anlatısından farklılaşmak zorundadır.

Halklar arası çatışmaları vurgulamaktan Türkiye'deki sınıf mücadelelerine bakmaya vakit ayıramayanlar için ise tek bir şey söyleyeceğiz. Çeşitli yerlerde hep işaret ettiğimiz gibi, **bütün** burjuva devrimleri, **bütün** ulus-devletler, **bütün** burjuva cumhuriyetleri, bir ulusun sorunlarını çözerken başka uluslar için felaketler yaratmıştır. Marx'ın tarihsel olarak ilk birikimi anlatırken sermayenin yeryüzüne "kan ve pislik içinde" geldiğini söylediği çok sık tekrarlanıyor. Ama en önemli sonucu çıkarılmıyor. Budur burjuva devrimlerinin ve cumhuriyetlerinin soykırımlar, köleleştirmeler, etnik arındırmalar, koskoca halkları toprağından koparmalar yoluyla gerçekleşmesini kaçınılmaz kılan. Ama bu yüzden "tarihte burjuva devrimi olmadı" deme ferasetini başka ülkelerde hiçbir Marksist göstermedi. İş Türkiye'ye gelince neden bu hale geliyor? **Hem** burjuva devrimini ve cumhuriyetini varlık olarak tanımak **hem** ulusal katliam ve baskılara karşı çıkmak bu kadar mı zor?

2. Cumhuriyetin Diyalektiği

100 yıllık bir toplumsal-siyasi olguyu sanki hep aynı kalmış gibi ele alamayacağımız açık. Şayet cumhuriyetin bugünkü durumunu ve önümüzdeki dönem için olasılıkları anlamak istiyorsak, cumhuriyetin ve onun altyapısını oluşturan

toplumun bu 100 yıl içinde nasıl içten içe değiştiğini anlamaya çalışmalıyız. Bu sayede bu değişimin çok belirgin bir diyalektiği berrak biçimde ortaya koyduğuna da görecektir, bugüne neden ve nasıl geldiğimizi bu dönüşüm süreci sayesinde anlayacağız. Şimdi cumhuriyet tarihini altı eşit zaman dilimine, her biri iki on yıl süren altı döneme bölerek değişimi izleyelim. 100 yılı altıya bölmüyoruz. İlk zaman dilimi, cumhuriyetin oluşumunu mümkün kılan devrimci süreçlerden oluşuyor. Bunu "cumhuriyetin ön tarihi" olarak da niteleyebiliriz.

2.1. Politik devrim çağı (1903-1923)

Osmanlı toplumu 20. yüzyılın kabaca ilk çeyreğinde iki burjuva devrimi (1908 ve 1918-1923) ile devletin tebaasını oluşturan halklar arasında büyük savaşlara (özellikle Balkan savaşları) ve sonunda bir soykırıma (1915-1916 Ermeni soykırımı) sahne olmuştur. Bunlar bir toplumun hayatında yeni bir çığır açan çapta büyük olaylardır. Osmanlı'da ilk burjuva devrimi çokuluslu bir karakterde ve kitlesel katılımı zafere ulaşmış (1908) ve bir süre boyunca (1913'e kadar) böyle yürümüş, ancak Balkan savaşları hâkim Türk unsurunun diğer Müslüman halklardan da destekle gayrimüslimleri karşısına alan bir yönelişe girmesine yol açmıştır. Cihan Harbi, İttihatçıların İslam'ın da ana unsurlarından biri olduğu bir cihangirlik girişimine tanık olmuş, artık Türk-İslam çıkarlarının önünde bir engel olarak görülmeye başlayan Anadolu Ermeni halkının imhası, Kürt hâkim sınıflarının da katıldığı bir soykırım ile sağlanmıştır. Bu yüzden ikinci burjuva devrimi, yani Millî Mücadele ve cumhuriyetin kuruluşu, çokuluslu olan ilkinin karşıtı olarak bir Müslüman halklar hareketi görünümünü taşır. Zaten Millî Mücadele de bu yüzden sadece emperyalizme karşı verilmiş bir savaştan ibaret değildir, Osmanlı coğrafyasının elde kalan topraklarında buranın yerlisi olan milletler arasında bir savaştır aynı zamanda. Öte yandan, 1908 Hürriyet devrimi Balkanlardan Anadolu'nun ücra köşelerine kadar **kitlesel** bir karakter taşıırken, Millî Mücadele baştaki geniş katılıma, köylünün ve işçinin de kendi örgütleriyle (Kuvayı Milliye ve sosyalist-komünist partiler) mücadelenin içine girmiş olmalarına rağmen, Mustafa Kemal'in önderliğindeki burjuva paşalar kadrosunun bu canlılığı bastırması sonucunda **kitlesiz bir devrim** olarak gerçekleşmiştir. Köylüler ve işçiler o aşamadan sonra Millî Mücadele'ye yalnızca idam korkusuyla savaşan askerler olarak katılmıştır.

2.2. Sosyal devrim ve etnik tenkil çağı (1920'li ve 1930'lu yıllar)

Millî Mücadele'yi zaferle kapatarak İstanbul-Ankara arasındaki ikili iktidar durumunu ortadan kaldıran ve Lozan Antlaşması ile birlikte yeni Türkiye'nin uluslararası tanınırlığını da sağlayan Kemalist yönetim, bu iki on yılda sadece yeni bir cumhuriyet değil kapitalist bir üretim tarzına sahip yeni bir toplum kurmaya soyunmuştur. Bugün çok yüceltilen bu "kuruluş"un iki yanı vardır: İlki, 1918-1923'ün başarılı politik devriminin bir sosyal devrim ile taçlanmasıdır. Yeni Kemalist rejim, hukuk, laiklik, eğitim, kadınların statüsü ve ekonomi alanlarında radikal tedbirlerle ve 1930'lu yılların Büyük Buhran koşullarında fiilen büyük kapitalist devlet işletmeleri ve bankalar kurarak Türkiye toplumunun bir burjuva toplumu haline gelmesinin önünü açan tedbirleri uygulamaya koymuştur. İkincisi, Ermenilerin soykırımıyla, Rumların ise mübadeleyle Anadolu'dan tasfiyesi ve böylelikle birer rakip olmaktan çıkarılmasından sonra Türk unsurun bu kez Müslüman halkların, kendi dışında en güçlü olanına, Kürt halkına dehşet verici bir kıyıcılıkla ve yer yer ırkçılığa varan bir şovenizmle saldırıya geçmesidir. 1920'li yıllar ülkenin batısında sosyal devrim yılları iken doğusunda etnik tenkil yılları olmuştur.

2.3. Kapitalist kent toplumuna geçiş (1940'lı ve 1950'li yıllar)

Bu iki on yıl, sosyal devrim yıllarından ana sınıflar arasındaki mücadelenin Türkiye toplumuna damgasını vurduğu 1960'lı ve 1970'li yıllara geçiş dönemini oluşturur. 1940'lı yıllar, cumhuriyet döneminde çok büyük bir kudrete erişmiş olan Atatürk'ün 1938'deki ölümünün yarattığı boşlukta, toprak sahibi sınıfların ve ticaret sermayesinin Millî Mücadele kadrolarının hâkim olduğu iktidar blokundan koparak doğrudan doğruya ülkenin yönetimine talip olduğu dönemdir. 1950 seçimleri ile bu unsurlar amaçlarına ulaşmışlardır. Menderes yönetimindeki 1950'li yıllar bir yandan bu çatlağın yol açtığı çeşitlenmenin Türkiye'yi çok partili bir sisteme alıştırmaya ile, bir yandan traktörün köye girmesiyle serbest kalan işgücünün çok hızlı bir göç ile kentlere akmasıyla, bir yandan da 1930'lu yılların devlet kapitalizminden farklı olarak burjuvazinin içinden bir kanadın dokuma, boya, tekstil ve gıda ağırlıklı bir özel kapitalist sanayi kurmasıyla geçmiştir. Kapitalist sınıf böylece iç pazara dayalı bir sanayi temelinde palazlanırken göç hareketi büyük kentlerin çeperinde gecekondu mahalleleri kuran bir yeni proletarya yaratmıştır.

Artık kapitalist sistemin kuruluş ve geçiş dönemleri tamamlanmıştır; bundan sonra düzen kendi ayakları üzerinde ve sermaye birikiminin damga vurduğu çelişkiler zemininde gelişecektir.

2.4. Büyük yükseliş (1960'lı ve 1970'li yıllar)

1960'lı ve 1970'li yıllar, genç bir proletaryanın yıpranmamış mücadele azmiyle ileri atıldığı, toplumun birçok başka sınıf ve katmanını da (toprak sahibi küçük köylülük ve topraksız ve az topraklı köylüler, kent yoksulları (gecekondu halkı, şehre yeni gelmiş göçmenler), öğrenci gençlik, Kürt halkının özellikle aydınları ve gençliği) kendi yanına çektiği, sonunda bütün toplumun ülke çapında derin bir devrimci krizle sarsıldığı bir dönemdir. Ülkenin bütün politik hayatı bu Büyük Yükseliş etrafında biçimlenmiştir. Burjuva politikası buna sağ kanatta faşist paramiliter çeteler ve onu bir koza gibi saran Milliyetçi Cephe ittifakıyla, "sol"da ise kırk yıllık devlet partisi CHP'nin sözde sosyal demokratlaşması ("Ortanın Solu") ile yanıt vermiştir. İslamcılık da bu dönemde ilk kez bağımsız bir siyasi hareket olarak yükselmeye başlamıştır (1973 ilk seçim zaferidir). Burjuvazinin bütün yanıtları yetersiz kalmış, işçi sınıfı ve yoksul halkın dinamizmini bastıramamış veya söndürememiş, 1970'li yılların sonunda ülke örtülü bir iç savaşa ve boydan boya derin bir krize sahne olmuştur. Üstelik 1970'li yıllarda Kürt solu Türk solundan ayrılmış, Kürt uyanışı Diyarbakır belediyesini ele geçirecek kadar güçlenmiştir. Bu çifte kriz Genelkurmay'ın burjuvazi ile sıkı bir işbirliği içinde iktidarı almasıyla başlayan **12 Eylül karşı-devrimi** ile sonuçlanmıştır. 1960-1980 dönemi, tam ortasında, 15-16 Haziran 1970 işçi sınıfı ayaklanması ile ikiye ayrılır. Bu olay ile Türkiye'de proleter devrimler çağı açılmış, bu da burjuvazinin kalbine derin bir korku salmıştır. 12 Eylül bu anlamda burjuvazi için bir varlık yokluk sorununun çözümüdür. Ve bütün karşı-devrimler gibi tarihi uzun dönemli olarak belirlemiştir.

2.5. Karşı-devrim (1980'li ve 1990'lı yıllar)

12 Eylül rejimi, işçi sınıfına, onun geniş bir yelpazeye yayılan müttefiklerine ve Kürt halkına karşı bir savaş rejimidir. Bu dönemin ilk on yılı, ekonomik (sendikalar) ve politik (legal ve illegal partiler ve örgütler) alanlarda proletaryanın davasını güden bütün örgütlere karşı, işkence, yargısız infaz, idam, gözaltında ve işkencede öldürmeler, uzun gözaltı ve hapis uygulamaları başta olmak üzere uygulanan her türlü yöntemle, işçi sınıfı ve çeperindeki güçleri nefessiz bırakmıştır. Bunun da ötesinde ideolojik alanda sözde laikliğin kalesi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin işba-

şındaki cuntası, işçi sınıfını sosyalizmden uzaklaştırmak için dinî ideoloji ile uyuşturma yolunda çok önemli adımlar atmıştır. Karşı-devrim işçi sınıfı ve sosyalizmi durdurmakta ve geri püskürtmekte başarılı olmuştur. (Bunda uluslararası ortamın büyük katkısı vardır: Bu dönem Berlin Duvarı'nın çöküşü, Doğu Avrupa rejimlerinin yaşadığı deprem ve en önemli sosyalist inşa deneyimi olan SSCB'nin dağılması dönemidir (1989-1991). Sosyalizm uluslararası alanda itibarını büyük ölçüde yitirmiştir.

Buna karşılık, 12 Eylül'ün dar anlamda askerî rejim dönemi (1980-1983) Kürt sorununda sadece bir parantez olmuştur. Bir bakıma aynen 12 Mart'ın işkence, katliam, idam döneminden sonra sosyalist hareket nasıl canlandı ve kitleleştiyse, Diyarbakır Hapishanesi mezaliminden sonra Kürt halkının mücadelesi de öyle yeniden yükselmiştir. 1984'te başlayan savaşın yanı sıra bir de 1990'dan itibaren iniş çıkışlarla bütün toplumsal ve siyasal alanlara yayılan bir kitle örgütlenmesi başlamıştır.

Nihayet dönemin ikinci yarısı, yani 1990'lı yıllar, İslamcılığın ilk kez hükümet kurduğuna tanık olmuştur. Dolayısıyla, 1990'lı yıllarda cumhuriyet ya da en azından Kemalizm en az üç (aslında dört) mecradan saldırı konusuna başlamıştır: Kürt hareketi köklü olarak anti-Kemalisttir; İslamcılık Kemalizmin kadim rakibidir; solda 1980'li yıllarda ortaya çıkan sol liberalizm bütün oklarını Kemalizme yöneltmiştir; nihayet bütün bunlardan bağımsız olarak Marksist solda da Kemalizm eleştirisi derinleşmeye başlamıştır.

2.6. İstibdad, fütuh, hilafet (2000'li ve 2010'lu yıllar)

21. yüzyılın ilk iki on yılının genel gelişmelerini ve günümüzü bunu içinden yaşayan okura anlatmak gereksizdir. Biz birkaç noktayı vurgulamakla yetinelim. Birincisi, İslamcılık 1970'li yıllarda bağımsızlaştı, 1990'lı yıllarda hükümet kurdu, 2000'li yıllarda ise iktidar haline geldi. Ortada gözle görülür biçimde uzun vadeli olarak yükselen, ne anlık gelişmelerle ne sadece Erdoğan'ın karizması veya başarısı ile açıklanabilecek bir tarihî eğilim mevcut. İkincisi, İslamcılığın yükselişi çok belirgin bir biçimde, cumhuriyetle yaşıt olan ve 1960'lı yıllarda olgunlaşan, 1970'li yıllarda ise kalıcı olarak örgütlenen bir burjuva kesiminin (TÜSİAD burjuvazisi) karşısında bir başka kanadın, eskiden "Anadolu sermayesi" olarak anılan ama şimdi kendisi de tekelci burjuvazi unsurları içiren İslamcı sermayenin yükselme

mücadelesiyle ilişkilidir. Yani AKP dönemi, sermayenin kendi içinde bir büyük mücadele de içerir. Üçüncüsü, AKP ve Erdoğan'ın İslam ülkeleriyle özel ilişkilere dayanan yayılcı politikası aslında Özal'dan beri gelen bir politikanın yeni bir kılıfta devamıdır ve Türkiye burjuvazisinin 24 Ocak ve 12 Eylül sonrasında dünya pazarına açılma yönelişinin mantıksal sonucudur. Dördüncüsü, AKP'nin işçi sınıfına karşı izlediği, neoliberalizmin gereklerini ilk kez tam olarak yerine getiren politikalar ve uluslararası yayılma yönelişi TÜSİAD sermayesini de Erdoğan'a destek vermeye teşvik etmiştir. Aslında TÜSİAD ile Erdoğan arasındaki sorun din değildir. Sorun İslam'ı bir yayılma zemini olarak kullanırken Erdoğan'ın zaman zaman emperyalist ülkelerle sürütüşmeye girmesi, buna karşılık TÜSİAD'ın Türkiye'nin emperyalizmin yamacında elde etmiş olduğu mevzileri (NATO üyesi, AB'ye aday, Avrupa Konseyi sisteminin bir mensubu, OECD üyesi, sporda (ve eskiden müzikte) Avrupalı vb.) kaybetme ihtimalinden müthiş korkmasıdır.

Belki bütün bu gelişmelerde en önemli nokta şudur: **AKP istibdadının yolu, 12 Eylül karşı-devrimi tarafından açılmıştır.** Türkiye artık bir yol ağzındadır. En başta söylediğimiz gibi buradan nereye gidileceği büyük sosyal güçlerin, elbette en başta sosyal sınıfların karşılıklı mücadelelerine bağlı olacaktır.

3. Karşı-Devrimden Çürümeye

Kemalistler ve onlarla el ele yürüme taraftarı sol hareketler, yani cumhuriyeti laiklik, anti-emperyalizm ve "çağdaş hayat tarzı" olarak özetleyen ve eleştirisiz savunan geniş bir yelpaze, bugün AKP yönetiminde cumhuriyetin bütün "kazanımlarını" ortadan kaldıran bir "karşı-devrim" yaşanmakta olduğu temasını ısrarla işliyor. Bizim teşhisimiz farklıdır. Biz karşı-devrimin AKP dönemine ön gelen dönemde, 12 Eylül'ün damgasını taşıyan 1980'li ve kısmen 1990'lı yıllarda gerçekleşmiş olduğunu, bugün AKP'nin gücünün bu karşı-devrim sayesinde kitlesel ölçüğe ulaştığını, AKP altında Türkiye'de cumhuriyetin bir çürüme süreci yaşamakta olduğunu ileri süreceğiz.

"Karşı-devrim" başlığı altında inceleyeceğimiz sorunu tam olarak kavrayabilmek için önce biraz geriye dönmemiz gerekiyor. Bu yazının önceki kısımlarında burjuva devriminin kitlesiz karakterine değinmiştik. Kemalist önderlik Millî Mücadele'nin daha ilk yıllarında köylülüğün önderlerini tasfiye

etmişti. Köylülüğün ve daha genel olarak geniş emekçi ve yoksul halk kesimlerinin sağ ve gerici siyasi hareketlerin hegemonyası altına girmesi doğrudan doğruya bunun ürünüdür. Bu her ülkede olabilecek bir şeydir, olmuştur ama bir aşamada durum değişmiştir. Nasıl? Her toplumda belirli dönemlerde sınıf mücadelelerinin yükselişle birlikte büyük emekçi kitlelerin, hatta üretim ve yaşam koşulları bakımından en gerici ideolojilerden etkilenebilen köylülüğün dahi ufku açılmış, mücadele şevki yükselmiş, solun etkisine girmesi mümkün olmuştur.

Köylülüğün ve dağınık kent emekçilerinin toplumsal mücadelelerin etkisi altında solun nüfuzu altına girmesi Türkiye'de kısmen gerçekleşti. 1960-1980 arası dönemde işçi sınıfı mücadelelerinin Büyük Yükselişi, emekçi sınıfların geri kalanını, hatta kısmen köylülüğü bile, kendi cellatlarının hegemonyasından kurtararak proletaryanın hegemonyası altında toplanmaya doğru yönlendirdi. Bu yükselişin 12 Eylül karşı-devrimiyle yenilgiye uğratılması, henüz tamamlanmamış olan bu süreci olduğu gibi geriye çevirdi.

12 Eylül, 15-16 Haziran'ın bu topraklarda açtığı proleter devrimler çağının ayak izinde yaşanan devrimci yükselişi ezerek ondan önce var olan durumdan da kötü bir durum yarattığı için bir karşı-devrimdir. İşçi sınıfının bütün örgüt ve kurumlarına saldırarak sınıfı nefes alamaz hale getirdiği için karşı-devrimdir. İşçi sınıfının geri düşmesinden dolayı onun hegemonyasına girmeye başlamış olan başka sınıf ve katmanlardan kitleleri yeniden düzen güçlerinin hâkimiyetine soktuğu için karşı-devrimdir.

12 Eylül rejiminde "Kemalist ve laik Türk ordusu"-nun, İslamcı hareketi dışlama koşuluyla, cumhuriyet tarihinde görülmemiş olan zorunlu din derslerinden başlamak üzere İslam'ı işçi sınıfını yola getirmek amacıyla bir uslandırma aracı olarak kullanmaya girişmiş olması bu karşı-devrimin sadece bir boyutudur. Önemli olan işçi sınıfını sosyalizmden koparmak için her türlü gericiliğin kullanılması, ayrıca şiddetin en uç örneklerine başvurulmuş olmasıdır.

Bu doğruysa 12 Eylül genellikle sözü edilen nedenlerin çok daha ötesinde bir temel yöneliş dolayısıyla bugün cumhuriyetin çeşitli özelliklerinin saldırı altında olmasının kaynağında yatmaktadır. İşçi sınıfının dinin uysallaştırıcı etkisi altına sokulması ve mücadeleden koparılması,

bugün yaşanan İslamcı politik yükselişi mümkün kılan en önemli koşul olarak belirlemektedir.

3.1. “Türk Asrı”ndan “Türkiye Yüzyılı”na yayılmacılık Türkiye kapitalizmi 12 Eylül döneminde sadece bir karşı-devrim döneminin yerleşmesini yaşamamıştır. Aynı zamanda kendi tarihi açısından önemli bir virajı dönmüştür. Hep söylendiği gibi, Türkiye sermayesi bu dönemde iç pazara odaklı bir birikim sürecinden dünya pazarına dönüşü gerçekleştirmiştir. Burada elbette işçi sınıfının örgüt ve mevzilerinin ezilmiş olması burjuvaziye bu uluslararası rekabet âleminde büyük olanaklar yaratarak virajın alınışını kolaylaştırmıştır.

Dünya pazarına dönmek büyük ölçekte çalışmak demektir, ölçeği büyütme için başta emperyalist sermaye olmak üzere uluslararası ortaklıklar demektir, sürekli yeni pazarlar aramak demektir, tekeli birimler açısından dünya finans piyasasından büyük miktarda kredi bulma zorunluluğu demektir, artan sanayi üretimi ve büyüyen bir ekonominin başka ihtiyaçları için uygun fiyata enerji tedarik gerekliliği demektir. Kısacası, sermaye dünya pazarında yarışırken devletin kendisine desteğini sürekli olarak talep edecek, hep yeni kapıların kendisine açılmasını gözleyecek, aktif ve yayılmacı bir politikayı savunacak ve destekleyecektir.

Bu yüzdendir ki, Türkiye dünya pazarına döndüğünde burjuvazinin ufku geniş bütün politikacıları Türkiye'nin yayılmacı bir politika izlemesini, sürekli olarak yeni nüfuz alanları elde etmesini hemen gündemlerine almışlardır. Bunda Türkiye'nin bu yeni döneminin dünya çapında bir altüst oluş dönemine rastlaması da önemli olanaklar yaratmıştır. Sözünü ettiğimiz altüst oluş “sosyalist blok” denen ülkelerde rejimlerin çöküşü ve kapitalizme geri dönüşüdür. Bu, yepyeni coğrafi odaklar yaratarak yayılma politikalarına zemin hazırlamıştır.

Turgut Özal 21. yüzyılın “Türk asrı” olacağı fikrini sloganlaştırmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİB) onun döneminde Türkiye'nin etkisini bütün bölgede arttırma amacıyla kurulmuştur. Özal Türkiye'ye üstü üste ziyaretler yapmayı önemli bir dış politika unsuru haline getirmiştir. Yeniden iktidara tırmanış döneminde Demirel “Adriyatik'ten Çin'e Türk dünyası” hayalini defalarca dile getirmiştir. DYP (çoğu zaman Türkes'i de yanına alarak) Türkiye'ye ziyarete geleneğini sürdürmüştür. Ancak Çiller döneminin elbette yine Türkiye'nin Kafkasya

ve Orta Asya'daki nüfuzunu arttırmayı amaçlayan beceriksiz darbe girişimleri hem Türkmenistan'da hem de (bugünkü cumhurbaşkanının babası olan Haydar Aliyev Demirel tarafından yatıştırılana kadar) Azerbaycan'da büyük tepkilere yol açmıştır.

1999 seçimlerinde yeniden başbakanlığa yükselen Ecevit'in kozmopolit dışişleri bakanı İsmail Cem, hem Avrupa Birliği iddiasını sürdüren ama hem de Asya'da kendine yeni mevziler arayan bir dış politikayı, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı reddedildikten sonra güçlü bir şekilde savunmuştur. Bütün bunlardan sonra Erdoğan'ın 21. yüzyılı “Türkiye Yüzyılı” yapma iddiasında orijinal bir şey görmek mümkün mü? Erdoğan ve Davutoğlu'nun kendi yanlarında yayılmacılıkları Türkiye burjuvazisinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak bir dış politikanın uygulanmasının yeni biçiminden başka bir şey değildir.

İslamcılık ve Osmanlıcılık elbette bu politikanın Erdoğan'a ve AKP'ye özgü yanlarıdır. Ancak bunun da öncülü vardır. Hareketin tarihî önderi Necmettin Erbakan da 1996-1997 aralığında başbakanken (o dönem Rusya'yı da içine çekerek G-8 haline gelmiş olan) zengin ülkeler kulübüne hepsi Müslüman ülkelerden oluşan bir D-8 ile cevap veriyordu (“D” harfi “developing”, yani “kalkınmakta olan” anlamında kullanılmıştı). Ama elbette Erdoğan'ın yayılmacılığı çok daha iddialıdır.

Bizi, bu yazıdaki amaçlarımız açısından ilgilendiren nokta şudur: Yayılmacılık politikası söz konusu olduğunda İslamcılık Batıcı-laik tekeli sermayeye de bir avantaj olarak görünüyordu. Afrika politikası ya da Malezya ile ilişkiler elbette önemli ve bunlar da bir ölçüde İslam unsuruna yaslanıyor. Ama asıl önemli olan önce 11 Eylül El Kaide saldırısı ardından, sonra da Arap devrimi ertesinde altüst olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde pay kapma yarışına AKP Türkiye'sinin de girmiş olması. Burada İslam unsurunun çok güçlü bir rol oynadığı, yapılan ince politik hatalar bir yana bırakılırsa İslamcı hükümet imajının ve Erdoğan'ın Arap halkları üzerindeki mıknaş etkisinin yayılmacı politika bakımından büyük avantajlar yarattığı yadsınamaz. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin elbette diğerlerinden bir farkı var: petrol ve doğal gaz. Türkiye kapitalizminin enerji açlığı hatırlanırsa, AKP ve Erdoğan için ideolojik ve politik açılardan büyük anlam taşıyan Ortadoğu politikasının, Koç grubuna enerji ve dış açık sorunlarının çözümü ve holding açısından yüksek

kâr kapısı olarak görünmesi kolayca anlaşılacaktır.

Bu, Batıcı-laik sermaye açısından İslam'ın işçi sınıfını sosyalizmden koparmak için kullanılmasından sonra bir de yeni enerji kaynakları (ve ayrıca elbette yeni pazarlar, finansman kaynakları vb.) elde edebilmek amacıyla desteklenmesine yönelik yeni bir dönemektir.

3.2. Kapitalist üretim tarzının çürüme devri

Cumhuriyetin krizinin kaynaklarını ararken tabii ki Marksistler olarak derdimiz bu krizin üstesinden gelebilmek ve daha ileri amaçlara doğru yürüyebilmek açısından yeterli politikaları geliştirebilmek. Bunun için de durumu doğru tahlil etmemiz gerekiyor. Bu sorun Türkiye'de yaşandığına göre esas kaynakları burada. Bu yüzden, ayrıntılı olarak ülkenin tarihine ve güncelliğine baktık. Ama cumhuriyetin krizinin aslında dünya çapında çeşitli gelişmelerin de ürünü olduğuna dikkat çekmemiz gerekiyor. Bu yazıda bu meselelerin ayrıntısına elbette giremeyiz. Çeşitli çalışmalarımızda dünyanın son çeyrek yüzyıldır, hatta daha uzun süredir yaşadığı sorunları analiz etmiş bulunuyoruz. Burada söz konusu sorunların karakterini hatırlatmakla yetinelim.

Kapitalist üretim tarzı, emperyalizm çağıının başından itibaren içine düştüğü tarihî gerileme çerçevesinde bir üçüncü defa bir büyük depresyona (buhana) girmiş bulunuyor. Aslında depresyon 2008 finansal çöküşüyle başladığına göre bu yıl 15. yılını doldurmuş bulunuyor. Depresyonlar kapitalizmin özel mülk edinmeye dayanan üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin ulaştığı aşamada artık ekonomik düzenlemenin ihtiyaçlarına cevap verememesinin bir tezahürüdür. Üretici güçler hem işyeri temelinde hem sermaye birimleri temelinde hem de ekonominin çeşitli kesimlerinin ilişkileri çerçevesinde ileri derecede toplumsallaşmış ve uluslararasılaşmış durumdadır. Dünya ekonomisinde her şey birbirine kopmazcasına bağlı hale gelmiştir. Bu toplu üretim aygıtı merkezî planlamayı çağırıyor. Ama özel mülk edinmeye dayalı üretim ilişkileri planlamayı olumsuzlamaya devam ediyor. İşte bu, kapitalizmin içinden bir türlü çıkamadığı bir krizin, bir depresyonun maddesini oluşturuyor.

Daha önceki depresyonlarda çıkış yolu (dönemler arasında farklılık göstermekle birlikte) emperyalizm, faşizm ve savaş gibi ağır şiddete, kitle katliamlarına ve yıkımlara dayalı yöntemleri kapsıyordu. Nitekim aynı olgu tekrarlandığında benzer ârazlar

kendini yine gösterdi. Faşizm dünyanın her yerinde başını kaldırıyor. **Trump** ilk döneminin sonunda Amerikan tarihinde ilk kez iktidarı şiddet uygulayarak elinde tutma girişiminde bulundu, şimdi güçlü bir aday olarak iktidarı yeniden hedefliyor. Elbette hakkında açılan davalar sonucunda gelişme daha da karmaşıklaşabilir. Avrupa'da henüz sokak çeteleri örgütlenmemiş olmakla birlikte, bizim bu yüzden kullandığımız kayıt ile **ön-faşizm** adım adım iktidara yürüyor. İtalya'da ilk kez hükümet kurdu ama taktik bekleme aşamasında. İrkçilik her ülkede kol geziyor, halklar birbirine düşman ediliyor. Latin Amerika'da faşist şahsiyetler ardı ardına başa geçiyor ya da iktidara aday oluyor: Brezilya'da **Bolsonaro** taraftarları Trump'a benzer bir baskın macerasına girişti ama sonuç alamadı. Şili'de 2021'de başkan seçilen solcu Gabriel Boric'in rakibi Pinochet hayranı bir faşist olan Kast oyların yüzde 44'ünden fazlasını aldı. En son Arjantin'de faşist bir aday, Xavier Milei başkan seçildi. Asya'da faşizmin en önemli temsilcisi ise elbette Hindistan'ın Hindu milliyetçisi başbakanı **Narendra Modi**.

Öte yandan, faşizmin yanı sıra bir dünya savaşının koşulları da oluşuyor. Ukrayna savaşının aslında emperyalizmin silahlı gücü NATO ile Rusya arasında bir boy ölçüşme olduğu açık. Ortadoğu'da son yıllarda yaşanmakta olanlar, İsrail'in bu bölgenin hâkim gücü haline getirilmesi, gerici Arap rejimlerini, hatta Türkiye'yi yanına alarak İran'ı hedef alması yönündeki stratejinin geri teptiğini gösteriyor. Filistin halkı kendisini tarihin karanlığına gömecek böyle bir stratejiyi reddetti. İş burada da bitmiyor. Emperyalizm Çin'e karşı da çok-yönlü bir kuşatma politikası uyguluyor.

Faşizmin yanı sıra, birçok ülkede gittikçe daha çok sayıda güçlü tek adam rejimleri kuruluyor. Putin'in dışında Macaristan'da Orbán, Filipinler'de sınır tanımayan bir katil olan bir önceki başkan Duterte veya Venezuelada Maduro, dediğim dedik, sorgulanamaz, yetkilerini sürekli genişleten yeni tip bir politikacının örnekleri. Bunların siyasi yelpazede yeri birbirinden çok farklı ama siyasi üslupları (önemli farklılıklara rağmen) birçok ortaklık gösteriyor. Bu bakımdan Erdoğan'ın tarz olarak bu yeni kuşak liderler ailesinden biri olarak düşünülmesi mümkün.

Kapitalizmin çürüme çağı, geçmişte bir kazanım olarak insanlığın ilerleme hanesine yazılmış ne varsa hepsinin sorgulandığı, en geri gelmeyeceği düşünülen geri ve gerici biçimlerin hortladığı, liberal

düşüncenin “doğa durumu” adını verdiği kargaşaya benzer bir ortam yaratır. Bu yüzden bugün Türkiye’nin de çeşitli bakımlardan kendi tarihinde çok geri gittiğine dair izlenimler yaratacak bir gelişme göstermesi şaşırtıcı değildir. Başka şekilde söyleyecek olursak, cumhuriyetin çürümesi, aynı zamanda, dünya çapında kapitalist çürüme sürecinin de bir tezahürüdür.

4. Sonuçlar ve Olasılıklar

Şayet söylediklerimiz doğru ise ortaya ilginç bir sonuç çıkıyor: **Cumhuriyeti krize sokan elbette Erdoğan ve avanesidir. Ama bunu mümkün hale getirmiş olmanın sorumluluğu, büyük ölçüde cumhuriyeti sahiplendiğini iddia eden güçlere düşmektedir.**

Batıcı-laik kampta halkın her şeye rağmen Erdoğan’a teveccüh göstermesinin nedeni yaygın olarak “cehalet” diye sunuluyor. Bu tamamen yanlıştır. Bu yanılsa sarılanlar (“cehalet” tespitini benimsemekle birlikte “bu halk adam olmaz” deyip duran sosyalistler de buna dâhildir) ne AKP’nin gerçek gücünün nedenlerini anlayabilir ne de ona karşı doğru bir hatta mücadele edebilirler.

Peki, halk neden burjuvazinin sağcı ve gerici politik akımlarının, özel olarak da son 20 yılı aşkın süredir Erdoğan’ın hâkimiyetine girmiştir? Bu sorunun cevabı yukarıda verilmiştir. Cumhuriyetin Türkiye’nin köylüsü ve emekçisi tarafından içten biçimde kucaklanmamasına, hatta yaşanan dönüşümlerin yer yer reddedilmesine yol açan faktörler Batıcı-laik burjuva kampının kendi sorumluluğu dolayısıyla ortaya çıkmıştır. İslamcılarının ve özellikle Erdoğan’ın büyük kitleler üzerinde böylesine güçlü bir hegemonya kurabilmesinin ana nedenleri, cumhuriyetin doğum lekelerinde yatıyor.

Bir kere şu faktörler halkı daha baştan cumhuriyetten ve yöneticilerinden soğutmuştur: Politik devrim döneminde, yani cumhuriyetin kuruluşuna giden yolda, burjuvazinin temsilcileri köylülüğü bilinçli olarak dışlamıştır; buna karşılık kırdaki hâkim sınıflarla işbirliği içinde kırım sosyo-ekonomik hayatını kendi haline terk etmiştir; ilaveten politik devrim döneminde el üstünde tuttuğu Kürt halkına cumhuriyet kurulumu kurulmaz sırtını dönmüş, şovenist bir politikayla ve ağır şiddete dayalı tenkil operasyonlarıyla Kürt halkını karşısına almıştır. Bütün bunlar, (sosyal devrim dönemi dâhil olmak üzere) devrim çağından yerleşik hale gelen bir kapitalist toplum çağına

(1960’lı ve 1970’li yıllar) geçerken, başta köylülük olmak üzere emekçi halkın sağ ve gerici akımların sınıf hegemonyası altına girmesine yol açmıştır.

Yazının ana gövdesinde de belirttik: Bu durumun böyle kalması gerekmezdi. Bir kere Türkiye nüfusu içinde muhafazakârlığa çok daha yatkın büyük köylü kitlelerinin yerini zamanla çok daha modern bir dünya görüşünün taşıyıcısı olabilecek olan proletarya alıyordu. Ayrıca kapitalist toplumun tipik sınıf mücadeleleri geliştikçe işçi sınıfı diğer emekçi ve yoksul katmanları da ileri çekebilirdi. Nitekim, demiştik, 1960’lı ve 1970’li yıllarda yaşanan tam da buydu. Ekleyelim: Bu iki on yıllık dönem göz önüne alınınca Türkiye’de sağın desteğinin her zaman üçte ikiye, ortanın solunun desteğinin ise üçte bire sabitlenmiş olduğu yolundaki pek sağduyulu görünen iddia geçerliliğini yitirir. 1960-1980 arasında en büyük parti ortanın solundaydı; halkın saflarından milyonlara varan insan ise ortanın solunu değil, çok daha radikal sol fikirler savunan sosyalist solu destekliyordu. Solda esas kitleleşmenin yaşandığı 1970’li yılların ikinci yarısında bu sadece seçim sandığına yansımıyordu, hepsi o.

Başta proletarya olmak üzere emekçi sınıf ve katmanların gösterdiği bu gelişme kendiliğinden sönmülmeydi. Önce faşist saldırılarla, sonra 12 Eylül karşı-devrimci rejimiyle birlikte idamla, işkenceyle, yargısız infazla, gözaltında ya da hapiste ölümle, çok uzun hapis cezalarıyla geriletildi. Genç işçi-emekçi kuşakları ise zorunlu din dersleriyle, sayısı her yıl artan imam hatip liseleriyle, gittikçe muhafazakârlaştırılan bir kültürel ortamla analarının babalarının kuşağında umut kaynağı olan sosyalizmden uzaklaştırıldı, gericilik karşısında aşısız kaldı. Karşı-devrim budur, yenilgi budur.

Özal’ların, Demirel’lerin, Çiller’lerin, Yılmaz’ların ve bunları takiben Erbakan’ların, Bahçeli’lerin, Erdoğan’ların üstünlüğü **yeniden** kazanması bu mezarlık atmosferinde gerçekleşmiştir.

12 Eylül karşı-devriminin etkilerine girdiğimizde, cumhuriyetin krizinin güncel nedenlerine dönmüş oluyoruz. 12 Eylül’ün sahibi katıyen sadece askeriye değildir. 12 Eylül’ün esas sahibi Türkiye’nin Batıcı-laik burjuvazisi, yani TÜSİAD burjuvazisidir. TÜSİAD burjuvazisidir ki işçi sınıfının sosyalizmden koparılabilmesi için İslam’ın bir politik kart olarak oynanmasına onay vermiştir. TÜSİAD, 12 Eylül’e giden yolda yaşadığı ölümcül tehdit karşısında

burjuvazinin iktidarı tehlikeye düşeceğine cumhuriyetin tehlikeye düşmesini seçmiştir. Şimdi Batıcı-laik burjuvazi saflarında ve onun hizmetkârı sınıf ve katmanlar, meslek ve örgütlenmeler arasında "cumhuriyet elden gidiyor" yakarışları büyük ölçüde "kendim ettim kendim buldum" makamındadır. Bu söylediğimizi abartma hatta çarpıtma gibi görenler Vehbi Koç'un 12 Eylül darbesinden sadece 20 gün sonra Kenan Evren'e yolladığı talimat listesinin 14. maddesini okumalıdır: "Dinsiz millet olmaz. Din işleri, bu defa, siyasi partilerin istismar edemeyecekleri şekilde düzene sokulmalıdır." Burada "siyasi partilerin istismar edemeyecekleri şekilde" kaydı tam da daha sonra Batıcı-laik burjuvazinin bugün yaşadığı kaygıların habercisidir.

Zira 12 Eylül ve TÜSİAD toplumun ideolojik yaşamını dinin hâkimiyetinde bir durgunluğun içine ittiklerinde İslam'ı kullanırken İslamcılığı engelleyebileceklerini sanıyorlardı. Her ikisi de 28 Şubat'a bunun için öylesine sahip çıktı. Ama başaramadılar: 28 Şubat'tan AKP'nin hükümete yükselmesine kadar sadece beş yıl geçmiştir.

Şimdi ise durum farklıdır. AKP'nin yayılmacı politikasının öncüllerini anlattık. Ama onların hiçbiri İslam'ı Erdoğan gibi kullanarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da enerji kaynaklarına erişme yolunda bir umut yaratacak gücü gösterememişti. Şimdi Azerbaycan'dan Musul'a, Kıbrıs-İsrail hattından Libya'ya, Türkiye enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kurmak amacıyla birçok adım atıyor. Buna daha önceki yayılma politikasının bütün unsurlarını ekleyebilirsiniz. TÜSİAD burjuvazisinin duayeni Vehbi Koç da 1980 yılında Kenan Evren'e yazdığı mektupta 15 maddelik talimatının birini enerji (petrol) meselesine ayırmıştı. Torunları Koç Holding'i petrol alanında yatırım yapan bir grup haline getirdi. Şimdi Koç ve benzerleri Irak Kürdistan bölgesinden ta Libya'ya kadar Türkiye'nin güvenli petrol kaynaklarına erişebilecek duruma gelmesini dört gözle bekliyorlar.

Bu ne demektir? Türkiye burjuvazisi kendi içinde cumhuriyetin temellerini yeniden müzakere ediyor. İki temel olasılık var. Birincisi, Erdoğan'ın desteklerini almak için her geçen gün daha çok alan açtığı tarikatlar, vakıflar ve dernekler, iktidarını koruyabilmek için ittifaka girdiği Hüda Par ve Yeniden Refah gibi siyasi odaklar, Diyanet'e doluşturduğu gerininin gericisi kadrolar Türkiye'nin dengelerini iyice İslamî bir düzen yönünde değiştirebilir. Erdoğan, bizim kanaatimize göre baştan itibaren özlemi olan Hilafet

yolunda son bir atılım yapmayı seçerse bu ittifak, bu iktidar bloku cumhuriyetin karakterini bütünüyle değiştirmeye girişerek onu tanınmaz hale getirebilir. Böyle bir durumda Türkiye'nin emperyalist Batı âleminden kopması kaçınılmaz hale gelecektir, TÜSİAD ile ilişkiler kopacaktır.

İkinci olasılık ise TÜSİAD burjuvazisinin de katkısıyla Türkiye'nin İslam dünyasında yayılması emperyalizmle el ele yürütülür, AKP Türkiye'si Rusya-Çin-İran eksenine (bazı taktik uğraklarda ince ayar yapılsa da) sırtını döner ve NATO'nun fedailiğini yapar. Bu kadarı TÜSİAD'ın Erdoğan'ı gönül rahatlığıyla kabul etmesi için yeterlidir. Bu durumda en uç çözümlerden kaçınılacaktır, Erdoğan da riski düşük bir yola girerek kendinden sonra ABD ve İngiltere ile işbirliği içinde ülkeyi yönetmek için hazırlamakta olduğu diğer damadına iktidarı huzur ve gönül rahatlığı içinde bırakacaktır. Hilafet gönlünde bir yara olarak kalacaktır kuşkusuz.

Her iki alternatif de büyük ihtimalle Türkiye'yi çok ağır bedeller ödemek zorunda bırakacaktır. İlkinde iç savaş hemen hemen kaçınılmazdır. Cumhuriyetin krizi Türkiye toplumunda çok uzun zamandır ve her geçen gün yükselen biçimde iki kampın birbirlerine karşı öfkesinin bilendiği bir durum yaratmış bulunuyor. Su kabarcıkları görülmeye başlamıştır, ancak su henüz kaynamamıştır. Ama eli kulağında. Zamana ilişkin bir şey söylemiyoruz "eli kulağında" diyerek. En ufak bir kıvılcımın çok ciddi bir patlamaya yol açabileceğini kast ediyoruz.

İkinci olasılıkta iç savaştan ziyade dış savaş çok yüksek bir olasılıktır. Yayılmacı politikanın fedaileri uzun zamandır "bölgede taşlar yerinden oynadı, yeniden paylaşım başladı, Türkiye de hakkı olanı almalıdır" türü bir söylem tutturmuş bulunuyor. Bunu yaparken Osmanlı mirası argümanına sık sık sarılıyorlar. Irak'ın ve Suriye'nin kuzey bölgelerindeki mevzilenmesi Türkiye'nin yayılmacılığın ileri bir aşamasında olduğunu gösteriyor. Bu politika daha uzun vadede ülkeyi bölgenin birçok devleti ile çatışmaya götürebilir, muhtemelen götürecektir.

Öyleyse, Türkiye burjuvazisinin güçleri ülkeyi bir felakete doğru sürüklemektedir. Ne yurttta sulh ne cihanda!

Peki olasılıklar bu ikisinden mi ibarettir? Elbette değildir. Dünya sarsıntı içinde. Bunu sadece jeopolitik

ve askerî bir sarsıntı olarak görmek işaretleri doğru okuyamamak olur. 2011 ve 2019 yıllarında sözünü ettiğimiz bölgede birçok ülkenin işçileri, emekçileri, gençleri, yoksul mahalle halkı, ezilen gruplar ayağa kalktı. İki tur devrim yaşandı. Türkiye bu dalganın tümüyle dışında kalmış da değil. 2013 Gezi halk isyanı, 2014 Serhildanı, 2015'te ise Metal Fırtına olarak adlandırılan metal sektörü işgalli fiili grevleri dalgası, Türkiye'nin 2016 başarısız darbesinin yarattığı atmosferden önce bambaşka bir ülke olduğunu bize hatırlatmalı.

Yeniden bir büyük halk hareketi patlak verdiği takdirde Türkiye'nin 2011 ve 2019 devrimci turlarındaki ülkeler gibi bir devrime doğru yürümesi olanak dâhiline girecektir. Devrim başarıya ulaşırsa Türkiye'de bir emekçi cumhuriyeti kurulacaktır. Böylece Türkiye sultanın tek kişilik iktidarından herkesin hukuk karşısında eşit görüldüğü ama gerçekte toplumun ve devletin bir azınlığın, yani burjuvazinin hakimiyetinde olduğu bir cumhuriyetle yetinmeyecek, çoğunluğun gerçekten egemen olduğu bir yeni cumhuriyete kavuşacaktır.

Kaynaklar

- Algül, Süreyya** (2015), *Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi*. DİSK (1967-1975), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, Zafer** (2020), *İşçilerin Haziranı*. 15-16 Haziran 1970, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DİSK** (2020), *DİSK Tarihi, Cilt 1: Kuruluş Direniş Varoluş*, İstanbul: DİSK Yayınları.
- Dölek, Levent** (2023), "2023 Seçiminin Sınıfsal Analizi", *Devrimci Marksizm*, sayı 53-54, İlkbahar-Yaz.
- Gürel, Burak** (2014), "Türkiye'de Kırd Sınıf Mücadelelerinin Tarihsel Gelişimi", *Sungur Savran vd. (der.)*, *Marksizm ve Sınıflar*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Kaya, Alp Yücel** (2023), "Türkiye'de Burjuva Devrimi (1908-1923)", *Devrimci Marksizm*, sayı 55, Sonbahar, 10-51.
- Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu** (2017), *Derinden Gelen Kökler*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 2 cilt.
- Öztürk, Sırrı** (2001), *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15/16 Haziran*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Sorun Yayınları.
- Savran, Sungur** (2014), "İslamcılık, AKP, Burjuvazinin İç Savaşı", *Neşecan Balkan, Erol Balkan & Ahmet Öncü (der.)*, *Neoliberalizm, İslamcı Sermaye ve AKP*, 2. Basım. İstanbul: Yordam Kitap.
- Savran, Sungur** (2021), "Fütuhat, İstibdad, Hilafet: AKP Döneminde Toplumsal Mücadeleler ve Devlet", *Ayrıntı Dergi*, sayı 36, Kış.
- Savran, Sungur** (2022), *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri, Cilt I: 1908-1980*, 5. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.
- Savran, Sungur** (2023), "Cumhuriyetin Krizinin Kökleri", *Devrimci Marksizm*, sayı 55, Sonbahar, 53-88.
- Tuna, Mustafa** (2018), "The Missing Turkish Revolution.: Comparing Village-Level Change and Continuity in Republican Turkey and Soviet Central Asia, 1920-50", *International Journal of Middle East Studies*, 50.